

Straff och personlig integritet

Straff och personlig integritet

Projektnummer 2009:100

William Bülow, Sven Ove Hansson, Torbjörn Tännsjö, Niels Lynöe

Layout: Jenny Botvidsson Kriminalvårdens Utvecklingsenhet, 2013
Tryckning: Kriminalvården

Ytterligare exemplar kan beställas från:
Kriminalvården, 601 80 Norrköping
Beställningsnr: 7037
ISBN: 978-91-86903-28-2
Hemsida: www.kriminalvarden.se/publikationer

INNEHÅLLSFÖRTECKNING

SAMMANFATTNING.....	6
INTRODUKTION.....	7
FRÅGESTÄLLNINGAR OCH SYFTEN.....	9
A - FOKUSGRUPPER	9
B – MORALFILOSOFISK ANALYS	9
METOD	10
A - FOKUSGRUPPER	10
B – MORALFILOSOFISK ANALYS.....	12
RESULTAT	13
A – FOKUSGRUPPER	13
B – MORALFILOSOFISK ANALYS.....	17
DISKUSSION	19
KRIMINALVÅRDSRELEVANS	21
REFERENSER.....	22
TRYCKTA KÄLLOR	22
INTERNET	22
APPENDIX.....	23
INTERVJUMALL FOKUSGRUPPSINTERVJUER	23

SAMMANFATTNING

I enlighet med internationella och europeiska konventioner ska fångar behandlas med respekt för mänskliga rättigheter och fängelseförhållanden ska vara förenliga med principerna om människans värdighet, icke-diskriminering och respekt för privat- och familjelivet (FN:s minimiregler för behandling av fångar, 1957). I ”Bättre ut – Kriminalvårdens vision och värdegrund” (2007) betonas att svensk kriminalvård ska värna en human människosyn och präglas av respekt för den enskildes integritet och rättssäkerhet. De som avtjänar straff ska göra det på ett säkert sätt utan möjlighet att begå brott under tiden. Att bedriva verksamheten så att Kriminalvården: *”Vidtar åtgärder som påverkar den dömda att inte återfalla i brott, i sin verksamhet upprätthåller en human människosyn, god omvårdnad och ett aktivt påverkansarbete med iakttagande av hög säkerhet samt respekt för den enskildes integritet och rättssäkerhet”* (ur ”Bättre ut – Kriminalvårdens vision och värdegrund”, (2007) är dock inte uppenbart enkelt. Hur skall centrala värden som säkerhet (för vem, från vad?) och integritet förstås och hur ska dessa viktas om och när de kommer i konflikt med varandra? Och hur bör integritet förstås i relation till straff?

Ett syfte med denna studie var att undersöka om Kriminalvårdens visioner och värdegrund harmonierar med de faktiska förhållandena inom Kriminalvården, så som de kommer till uttryck i attityder och värderingar bland personal. För detta ändamål genomfördes en fokusgruppsstudie med anställda från två anstalter, anstalt A och anstalt B. Ett annat syfte var att närmare undersöka begreppet personlig integritet i relation till straff och hur begreppet definieras inom olika moral-filosofiska system. Fokus var på de straffrättsliga aspekternas moralfilosofiska innebörd. Den moralfilosofiska analysen utredde också relationen mellan straff och personlig integritet liksom hur integritet och säkerhet bör balanseras och på vilka grunder.

INTRODUKTION

I enlighet med internationella och europeiska konventioner ska fångar behandlas med respekt för mänskliga rättigheter och fängelseförhållanden ska vara förenliga med principerna om människans värdighet, icke-diskriminering och respekt för privat- och familjelivet (FN:s minimiregler för behandling av fångar, 1957).¹ I ”Bättre ut – Kriminalvårdens vision och värdegrund” (2007) betonas att svensk kriminalvård ska värna en human människosyn och präglas av respekt för den enskildes integritet och rättssäkerhet. De som avtjänar straff ska göra det på ett säkert sätt utan möjlighet att begå brott under tiden.

Kriminalvårdens mål är att minska brottslighet och att öka samhällelig trygghet. Att minska antalet återfall i brott är högt prioriterat och olika program (behandling, sysselsättning och utbildning) används för att nå detta mål. Den underliggande visionen betonar att dömdas förutsättningar att klara ett liv utan kriminalitet och droger ska stärkas under straffets avtjänande (Kriminalvården, 2007).

Verksamhetens vision och värdegrund harmonierar med den preventiva straffteorin inom rättsfilosofin enligt vilken syftet med straffet är framåtblickande och grundtanken att genom straffet motivera den dömda och allmänheten till att avhålla sig från att begå (nya) brott. Den preventiva synen har sin motpol i en retributiv teori om straff enligt vilken syftet med straffet är tillbakablickande, baserat på idén att straffet tjänar till att återställa en balans mellan den dömda, brottsoffer och samhället.

Att bedriva verksamheten så att Kriminalvården: *”Vidtar åtgärder som påverkar den dömda att inte återfalla i brott, i sin verksamhet upprätthåller en human människosyn, god omvårdnad och ett aktivt påverkansarbete med iakttagande av hög säkerhet samt respekt för den enskildes integritet och rättssäkerhet”* (ur ”Bättre ut – Kriminalvårdens vision och värdegrund”, (2007) är inte uppenbart enkelt. Hur skall centrala värden som säkerhet (för vem, från vad?) och integritet förstås och hur ska dessa viktas om och när de kommer i konflikt med varandra? Och hur bör integritet förstås i relation till straff?

Kriminalvårdsklienters rätt till personlig integritet har sällan belysts ur ett moralfilosofiskt perspektiv, men några texter finns vilka här kort sammanfattas. Margareth Falls artikel "Prisons and privacy: a moral evaluation" (1989) utgår ifrån en retributiv teori om straff och argumenterar för att avsaknaden av personlig integritet riskerar att underminera klientens moraliska agentskap. Detta menar Falls implicerar att klienten inte längre är ett subjekt som kan hållas moraliskt klandervärd, vilket är ett grundantagande inom retributiv straff teori för huruvida straffet har legitimitet.

En retributivistisk utgångspunkt lik Falls återfinns hos filosofen Richard Lippke i dennes bok "Rethinking Imprisonment" (2007). Även han menar att möjligheten att kontrollera information om oss själva och vem som observerar oss är en viktig förutsättning för att kunna upprätthålla en uppfattning om sig själv som en autonom moralisk person. Även Lippke menar att respekt för en individs personliga integritet är en förutsättning för att skapa tillit och förtroende och en föreställning hos denne om sig själv som en individ som är värd att bli betrodd och som förtjänar tillit. För Lippke är denna aspekt av personlig integritet särskilt viktigt i relation till straff, då straffet också innebär att klienten uppfattas som en moralisk agent. Lippke menar att den brist på personlig integritet som en klient kan komma att uppleva under en anstaltsvistelse kan påverka denne på flera olika sätt. En del kan helt enkelt göra uppror på sätt som kan vara krigförande eller självdestruktiva. Andra kan komma att gradvis internalisera föreställningen att den inte förtjänar en bättre behandling.

¹ Artiklarna 1, 3, 5 och 12 i den allmänna förklaringen om de mänskliga rättigheterna och principen för behandling av fångar i bilagan till FN-resolution 45/111, 14 december 1990.

Susan Easton poängterar i en komparativ studie om kriminalvårdsklienters rättigheter att avvägningar mellan å ena sidan säkerhet och kontroll och å andra sidan klienternas personliga integritet, alltid måste genomföras med en utpräglad hänsyn och respekt för klienten (Easton 2011).² Det sätt på vilket klienterna uppfattar kontrollåtgärder, såsom visitationer, urinprover och rumsvisiteringar, är inte bara avgörande för huruvida säkerheten upprätthålls, utan också för hur klienten uppfattar sin situation. Det finns enligt Easton en risk att oreda och frustration kan skapas och som leder till en mer osäker och otrygg miljö.

Syftet med denna studie var att undersöka om Kriminalvårdens visioner och värdegrund harmonierar med de faktiska förhållandena inom Kriminalvården, så som de kommer till uttryck i attityder och värderingar bland personal. Syftet var också att närmare undersöka begreppet personlig integritet i relation till straff och hur begreppet definieras inom olika moralfilosofiska system. En del av projektet genomfördes således som en moralfilosofisk undersökning av relevanta begrepp och teorier med betydelse för straff och personlig integritet. Fokus var på de straffrättsliga aspekternas moralfilosofiska innebörd. Den moralfilosofiska analysen utredde också relationen mellan straff och personlig integritet liksom hur integritet och säkerhet bör balanseras och på vilka grunder. Den moralfilosofiska delen av projektet kompletterar på så vis tidigare forskning om straff och personlig integritet då vi inkluderar flera perspektiv utöver de som tidigare har berörts. Utöver retributiv straffteori har deltagare i projektet också belyst *hedersbaserad moral, rättighetsetik, autonomitanken, utilitarism, och straff som ett slags moralisk fostran*.

Projektets empiriska del genomfördes som en serie fokusgruppintervjuer. Fyra fokusgrupper genomfördes vid anstalt A och sedan ytterligare fyra fokusgrupper vid anstalt B. Motiveringen till att använda fokusgrupper som forskningsmetod är framförallt att fokusgrupper är en bra metod om syftet är att undersöka hur människor menar att de handlar i olika situationer och vilken motivation och vilka skäl de ger för detta (Wibeck 2010: 52). Eftersom denna studie fokuserar på kriminalvårdsanställda och deras attityder till personlig integritet och straff är fokusgrupper en passande forskningsmetod.

² De länder som Easton jämför i sin studie är England, USA och Nederländerna.

FRÅGESTÄLLNINGAR OCH SYFTEN

A - Fokusgrupper

Syftet med denna studie har varit att undersöka om Kriminalvårdens visioner och värdegrund harmonierar med de faktiska förhållanden inom Kriminalvården så som de kommer till uttryck i attityder och värderingar bland myndighetens personal. Detta gjordes genom att söka besvara följande övergripande frågeställningar:

- Hur uppfattar kriminalvårdsanställda konflikter mellan säkerhet och klienternas personliga integritet?
- Är sådana konflikter vanliga?
- Vilka möjligheter till personlig integritet uppfattar kriminalvårdsanställda att klienterna har?
- Upplever kriminalvårdsanställda att det finns fall där klienternas minskade personliga integritet kan motverka det övergripande syftet med vården?

B – Moralfilosofisk analys

För att kunna undersöka i vad mån olika åtgärder som vidtas inom Kriminalvården med fog kan sägas kränka en individs personliga integritet bedömde vi det viktigt att utföra en begreppsanalys och att undersöka olika möjliga sätt att motivera varför individens integritet förtjänar att skyddas. En underliggande tanke var att begreppet om personlig integritet är högst tänjbart och att det kommer att utformas olika beroende på hur motiveringen för att skydda integriteten ser ut. Det innebär alltså att en handling som kränker integriteten, uppfattad på ett sätt, kan ses som moraliskt oskyldig, om integriteten uppfattas på ett annat sätt. Vilken uppfattning är då den riktiga? Då grundläggande moralfilosofiska synsätt till sin natur är konfliktfyllda finns här ingen vetenskapens nuvarande ståndpunkt att hänvisa till. Det blir nödvändigt att tentativt pröva alla olika viktiga synsätt och se hur saken ter sig utifrån vart och ett av dem. Till detta valde vi också att informellt argumentera för det synsätt som vi själv såg som rimligast, dock utan anspråk på att på något slutgiltigt sätt kunna avgöra frågan.

METOD

A - Fokusgrupper

Undersökningen genomfördes i form av en fokusgruppsstudie. Fyra fokusgrupper genomfördes vid anstalt A och sedan ytterligare fyra fokusgrupper vid anstalt B. Motiveringen till att använda fokusgrupper som forskningsmetod är framförallt att fokusgrupper är en bra metod om syftet är att undersöka hur människor menar att de handlar i olika situationer och vilken motivation och vilka skäl de ger för detta (Wibeck 2010: 52). Eftersom denna studie fokuserar på kriminalvårdsanställda och deras attityder till personlig integritet och straff är fokusgrupper en passande forskningsmetod.

Förberedelser

Med hjälp av utredare vid Kriminalvårdens huvudkontor i Norrköping upprättades en kontakt vid respektive anstalt. Kontaktpersonen vid anstalten hjälpte sedermera till att informera om projektet till anställda och att värva deltagare till fokusgrupperna efter de önskemål som intervjuaren hade angående en jämn fördelning av män och kvinnor i fokusgrupperna och efter olika arbetsuppgifter. Inför fokusgrupperna vid anstalt A gjordes också ett besök, där intervjuaren träffade kontaktpersonen och annan personal för att få en inblick i hur arbetet vid anstalten går till. Inför fokusgrupperna på anstalt B genomfördes en telefonintervju med en anställd vid anstalten.

Grupperna

Anstalt A

Totalt genomfördes fyra fokusgruppsintervjuer vid anstalt A med tretton respondenter, varav sju män och sex kvinnor. Intervjuerna genomfördes den 22-23/5 2012 och två fokusgrupper per dag. Avsikten var att grupperna skulle bestå av fyra respondenter i varje fokusgrupp och vara jämt fördelade mellan män och kvinnor. På grund av sjukdom kunde dock flera respondenter som skulle ha deltagit under andra dagen (grupp 3 och 4) inte vara med vid intervjuerna. Den slutgiltiga fördelningen redovisas i tabell 1.

Tabell 1 – Deltagare vid anstalt A

	Kvinnor	Män
Fokusgrupp 1	2	2
Fokusgrupp 2	2	2
Fokusgrupp 3	1	1
Fokusgrupp 4	1	2

Deltagarna har olika arbetsuppgifter inom Kriminalvården, vilka inkluderade: vårdare, programledare, klienthandläggare, sjukvårdare, kanslist, arbetsledare och vakthavande befäl. Med avseende på arbetsuppgifter var fokusgrupperna heterogena. Motivet till detta var framförallt att det i alla grupper skulle finnas personer med olika erfarenheter och perspektiv, för att på så vis också få en bredare diskussion.

Anstalt B

Totalt genomfördes fyra fokusgruppsintervjuer vid anstalt B, med totalt elva respondenter, varav sex män och fem kvinnor. Intervjuerna genomfördes den 24-25/9 2012 och två fokusgrupper per dag. Avsikten var att grupperna skulle bestå av fyra respondenter i varje fokusgrupp och vara jämt fördelade mellan män och kvinnor. På grund av sjukdom kunde dock flera respondenter som skulle ha deltagit inte vara med vid intervjuerna. Den slutgiltiga fördelningen redovisas i tabell 2.

Tabell 2 – Deltagare vid anstalt B

	Kvinnor	Män
Fokusgrupp 1	1	2
Fokusgrupp 2	1	2
Fokusgrupp 3	1	2
Fokusgrupp 4	2	0

Precis som deltagarna vid anstalt A så har även deltagarna vid anstalt B olika arbetsuppgifter inom Kriminalvården. Dessa inkluderade: vårdare, programledare, klienthandläggare, larmchef. Med avseende arbetsuppgifter var även dessa fokusgrupper heterogena.

Intervjuteknik

Fokusgrupper

Victoria Wibeck (2010) beskriver fokusgruppsintervjuer som en typ av gruppintervju. Det som särskiljer fokusgruppsintervjun ifrån andra gruppintervjuer är framförallt tre saker: (1) Det är en forskningsteknik, dvs en teknik för datainsamling för forskningsändamål. (2) Fokusgrupper samlar in data genom gruppinteraktion. (3) Diskussionsämnet för en fokusgruppsintervju är bestämt av forskaren. En fokusgrupp kan därför definieras som följer:

Fokusgrupper är en forskningsteknik där data samlas in genom gruppinteraktion runt ett ämne som bestämts av forskaren (Wibeck 2010: 25)

Intervjuguide

I fokusgrupper deltar inte intervjuaren aktivt i diskussionen utan agerar moderator. Intervjuaren utgick ifrån en intervjuguide som var uppdelad i olika temata. Alla fokusgrupper utgick ifrån samma intervjuguide och diskuterade samma frågeställningar.

Wibeck (2010) menar att fem olika typer av frågor bör ingå i en strukturerad fokusgruppsintervju: *öppningsfrågor, introduktionsfrågor, övergångsfrågor, nyckelfrågor och avslutningsfrågor*. Utformandet utav intervjumallen i denna studie utgick ifrån denna struktur, där övergångsfrågor och introduktionsfrågor utgjorde en egen kategori.

I *öppningsfrågorna* introducerades de för diskussionen centrala begreppen. Respondenterna fick svara på vad de anser att personlig integritet är. Wibeck (2010) betonar att öppningsfrågorna bör handla om fakta snarare än attityder. Frågor om personlig integritet inom Kriminalvården och frågor om förutsättningarna för klienten att vara privat inom Kriminalvården och vilka handlingar som kan uppfattas som problematiska utifrån ett integritetsperspektiv diskuterades.

Introduktions- och övergångsfrågorna fokuserade mer på praktiska problem. Tanken med dessa frågor är att fokusera diskussionen ytterligare och att få igång samtal om attityder och åsikter inför ett problem. I relation till dessa frågor diskuterades huruvida det uppstår konflikter mellan säkerhet och personlig integritet i kriminalvårdsarbete? Hur bör man agera i olika situationer där konflikter uppstår? Kan inskränkningar på klientens personliga integritet hämma det vårdande syftet?

Nyckelfrågorna utgjordes av ett *stimulus-material* bestående av fyra scenarier som beskrev olika delar av Kriminalvårdens verksamhet där säkerhet och personlig integritet står i konflikt. Dessa scenarier berörde visiteringar av anhöriga, urinprover för narkotika, rumsvisiteringar, samt slumpmässiga kropps- och skyddssvisiteringar. Valet av scenarier baserades framförallt på vad som kunde vara relevant, till exempel att de ingår bland de arbetsuppgifter som anställda vid de anstalter där intervjuerna genomfördes har.

Intervjuerna avslutades med *avslutningsfrågor* där respondenterna fick frågan om de ville tillägga något till diskussionen.

Analysmetod

Då intervjumallens olika delar användes för att operationalisera frågeställningarna, har sedan sju teman genererats ur intervjumallen.

- Uppfattningar om vad personlig integritet är
- Uppfattningar om klienternas förutsättningar att kunna ha personlig integritet
- Uppfattningar om huruvida inskränkningar på klientens personliga integritet hämnar det vårdande syftet

Sedan utgjorde samtliga scenarion enskilda teman i resultaten.

- Visitationer av anhöriga
- Urinprov
- Rumsvisitationer
- Slumpmässiga kropps- och skyddsvisitationer

Analysen av intervjuerna har utgått ifrån dessa sju teman och på vilket sätt de olika fokusgrupperna diskuterade dem.

B – Moralfilosofisk Analys

I den moralfilosofiska delen av projektet, som föregick den empiriska, urskildes fyra radikalt olika sätt att försvara tanken att den personliga integriteten förtjänar respekt: ett grundat i ett slags hedersrelaterat synsätt, där det är viktigt att individen kan kontrollera bilden av sig själv, ett rättighetsbaserat synsätt, där det viktiga är att en privat sfär, med utgångspunkt från tanken om att vi äger oss själva, skyddas från framför allt statliga intrång, en kantiansk syn, där skyddet för den personliga integriteten ses som en fråga om att hindra att en individ förlorar förmåga att leva ett autonomt liv, och till sist en utilitaristisk syn, där frågan om skyddet för det privata blir en rent pragmatisk sak. Vilket slags skydd för den privata sfären ger upphov till de sammantaget bästa konsekvenserna? Tännsjö publicerade sina resultat med relevans för projektet i ett kapitel i boken *Privatliv* (Fri tanke förlag) där det på så vis också kom att sättas in i ett bredare sammanhang. Frågan om respekten för individens privatliv i fängelse kunde jämföras med samma frågeställningar för medborgare i allmänhet (i ett samhälle där toleransen av kontroll av privatlivet förefaller på olika vis tillta).

En kompletterande studie till Tännsjös genomfördes. Även där jämfördes moralfilosofiska skolbildningar med fokus på filosofiska perspektiv på straff. De perspektiv som jämfördes var konsekventialism, retributivism, och uppfattning om straff som ett slags moralisk fostran.

RESULTAT

A – Fokusgrupper

Klienternas personliga integritet

Den stora majoriteten av respondenterna vid anstalt A ansåg att personlig integritet och rätten till en privat sfär är något viktigt. Det handlar om rätten att kunna begränsa tillgången till sig själv och att man som individ har rätt att tänka och tycka som man vill och att bli respekterad för detta. I en av fokusgrupperna gjorde man också skillnad mellan å ena sidan personlig integritet som handlar om information om en själv och å andra sidan om den fysiska kroppen och intimitet. Familjen lyfts fram som viktig av flera respondenter och utgör en viktig del av en persons privatliv. En viktig aspekt av den personliga integriteten är också att kunna få vara privat. Att umgås med familj och anhöriga är exempel på när man kan vara privat och inte behöver agera efter andra personers förväntningar.

Trots att flera respondenter uttryckligen menade att klienterna har en rätt till personlig integritet menade de att möjligheterna att vara privat är väldigt få för klienterna. En respondent uttryckte det som att klienterna inte har privatliv på det sätt som andra som inte avtjänar tid vid en anstalt. Vårdare och personal är närvarande i stort sett hela tiden. En annan respondent i samma fokusgrupp höll med och menade att det är otroligt svårt att ge klienterna en privat sfär. Denna uppfattning fanns även i andra fokusgrupper där man menar det är systemet som begränsar klienternas personliga integritet. Det är omöjligt att inte ha integritetskränkningar för att upprätthålla säkerheten menade man i en grupp, och vårdare behöver dagligen genomföra handlingar som kan uppfattas som inskränkande på den personliga integriteten.

Beskrivningen ovan känns igen ifrån fokusgrupperna på anstalt B där den generella uppfattningen hos respondenterna är att klienterna har väldigt begränsade förutsättningar för en privat sfär. Detta gäller både möjligheten till en fysisk privat sfär och till att kontrollera tillgången till sin kropp och till information om en själv. Det finns inget privat menar respondenterna i en grupp och som klient är man aldrig till hundra procent i fred. Ett undantag menade en respondent är vid besök, där man får vara ifred. Den uppfattningen konfirmerades också i de andra fokusgrupperna. Där menade man att förutsättningarna till och med kan uppfattas som obefintliga och att olika kontroller, så som urinprover, rumsvisiteringar, kroppsvisitationer, samt kännedom om klientens historia resulterar i att det är praktiskt omöjligt att ha en privat sfär eller hålla information om sig själv privat.

På anstalt A var ett centralt tema i samtliga fokusgrupper att man gjorde skillnad mellan förutsättningarna för att ha en privat sfär gentemot kriminalvårdsystemet och gentemot medklienterna. Många menade att det framförallt är svårt för klienterna att kunna upprätthålla en personlig sfär gentemot medklienterna. Som klient menade flera respondenter att det är viktigt att upprätthålla 'en fasad' och att spela 'en roll'. Det handlar mycket om status och makt, och som klient kan man inte vara hur som helst, utan måste leva upp till förväntningar som klienterna har på varandra. Dessa förväntningar är påtryckningar som inte går att undgå, då man inte har mycket möjlighet att dra sig undan menade flera respondenter. Den som ändå väljer att dra sig undan blir väldigt ensam och isolerad. Denna del är också den som av respondenterna framhålls som det mest negativa och mest påfrestande för klienterna. Inläsningen lyftes därför fram som den tid då klienten kan vara helt privat. Under dagtid måste klienten hålla upp en fasad eller spela en roll, särskilt gentemot sina medklienter. Det är först vid inläsningen som man kan andas ut och vara sig själv.

Sociala påtryckningar från medklienter lyftes också fram som en svårighet på anstalt B, även om det rådde oenighet mellan fokusgrupperna hur mycket klienterna kan kontrollera sin personliga integritet gentemot varandra. I två av fokusgrupperna var respondenterna mer optimistiska. Man kan ändå till en viss nivå kontrollera gemenskapen och få vara själv på sitt rum. Det är förstas väldigt mycket upp till var och en, även om man medgav att påtryckningar kan ske. Det beror således mycket på vilka andra klienter man sitter med menade man i en grupp. Denna uppfattning delades dock inte av alla och i de två andra fokusgrupperna var respondenterna mer skeptiska. Hur stora möjligheter man har att kunna hålla en privat sfär gentemot sina medklienter är svårt att

bedöma menade man, men påtryckningar från medklienter kan vara väldigt svåra och det finns de som far illa menade en respondent. I dessa fall menade samma respondent att det inte hjälper att man har ett eget fysiskt rum. I denna grupp menade man också att det är denna brist på personlig integritet som är svårast att hantera för klienten. Det är därför angeläget att ha mer personalnärvaro.

Personlig integritet och Kriminalvårdens uppdrag och mål

På ett sätt uppfattade flera av respondenterna vid anstalt B att inskränkningar av klienternas personliga integritet inte påverkar, eller står i konflikt med myndighetens syften och mål. Även om myndigheten ska bidra till att förbereda och rusta klienten för ett liv utan kriminalitet och missbruk, är det viktigt att se att myndigheten också har ett samhälls- och säkerhetsansvar poängterade man i en fokusgrupp. Detta kräver att man har kontroll och insyn. I en annan fokusgrupp betonar man dessutom att många av de kontroller som sker, och därmed flera av inskränkningar av den personliga integriteten, är till för att skapa en god miljö för behandling. Det är en förutsättning för att kunna ha en vårdande miljö. I en av fokusgrupperna var man dock mer självkritisk. Situationen beskrevs istället som dubbelbottnad. Vi berövar dem hela deras identitet och kräver att de lämnar ut sig själva, samtidigt som vi vill bygga upp dem och hjälpa dem menar en respondent. I samma grupp betonar man hur anstalt B är en anstalt i första hand, vård och rehabilitering i andra hand. Kriminalvårdens vision om ”Bättre ut” är svår att kombinera med kraven om säkerhet och samhällsskydd som oftast tar överhanden.

På anstalt A poängterade respondenterna i samtliga fokusgrupper att inskränkningar av den personliga integriteten är nödvändiga utifrån ett säkerhets- och trygghetsperspektiv. I en grupp poängterade man att klienterna många gånger förstår denna konflikt, även om de givetvis också kan bli frustrerade över den, något som ofta återkom också i de andra grupperna. På frågan om begränsningar av den personliga integriteten kan komma att motverka det vårdande syftet med Kriminalvården svarade flera av respondenter ja, men skälen var olika. Det är framförallt den kontroll som krävs för säkerheten som kan skapa konflikter mellan klient och vårdare. En sådan konflikt redan i början av en anstaltsvistelse kan vara förödande, även om den också kan användas för att spegla klientens framsteg i ett senare skeende av anstaltstiden berättade en respondent. Ett annat exempel var när man måste begränsa kontakten med anhöriga eller när besöken är övervakade. Övervakade besök blir stela och situationen är jobbig för alla inklusive vårdarna berättar respondenter utifrån egna erfarenheter. Telefonsamtal till mobiltelefon är inte alls tillåtna, då man inte kan försäkra sig om vem som faktiskt kommer att svara i andra ändan. Mobiltelefoni är dock, som man poängterar i en fokusgrupp, den dominerande formen av telefoni idag. Detta kan innebära svårigheter för klienten att ha god kontakt med anhöriga som kan vara bra.

Visiteringar av anhöriga

Att visitera klienternas anhöriga inför besök är en del av Kriminalvårdens säkerhetsarbete. I en del fall kan det handla om att den anhörige behöver klä av sig naken, för att undvika att denne tar med sig oönskade föremål eller narkotika in i anstalten. I en del fall gäller detta även barn till klienterna. Om så sker är det för att man har en stark misstanke om att ett försök kan komma att göras att ta in något vid besöket.

Både vid anstalt A och vid anstalt B poängterade respondenter att visitationer av det slag som alla besökare måste genomgå (metalldetektor etc.) inte uppfattas som kränkande för den anhörige. Att man behöver kläs av menar man dock kan uppfattas som ett intrång på den personliga integriteten och dessutom som påfrestande för den intagne.

På anstalt B rådde stor oenighet bland fokusgrupperna om hur problematiskt och påfrestande visitationer av anhöriga kan uppfattas. Å ena sidan menade man att det inte är många som uppfattar det som problematiskt. En respondent menade att det kan vara väldigt jobbigt, men att det å andra sidan förvånar honom att besökarna tar det så pass bra. I en annan grupp menar en respondent att varken anhöriga eller klienter blir särskilt upprörda av visitationerna. Ett skäl tror respondenterna är att både anhöriga och klienter vet vad som kan hända. De vet också att om man nekar så blir det inget besök. De får information hemskickad och får skriva under att de är införstådda med reglerna. De vet också att om man nekar så blir det inget besök. Det finns också de som uppfattar visitationerna som något positivt och har förståelse för varför de måste genomföras menar man. I

en del fall trodde också respondenter att en anledning till att anhöriga inte uppfattar visiteringarna som problematiska är vanan. Besök är också något positivt poängterade flera respondenter, vilket man menade bidrar till att göra visiteringen mindre kränkande.

Å andra sidan menar respondenterna i två av fokusgrupperna att visiteringen av anhöriga kan uppfattas som otroligt jobbig för klienterna. I en grupp poängterade man att en del klienter bryr sig inte alls, medan en del väljer bort besöken. Man trodde att det kan vara väldigt påfrestande för klienten eftersom deras anhöriga inte är skyldiga eller dömda. Man har släppt det för sig själva, men inte för sina anhöriga.

På anstalt A menade respondenterna i flera av fokusgrupperna att närgångna visiteringar alltid innebär en kränkning av den anhöriges personliga integritet. Man menade dock att det alltid går att göra upplevelsen mindre kränkande eller påfrestande. Om man med hjälp av narkotikahunden visiterar ett barn kan detta dessutom uppfattas som kränkande för mamman förklarade en respondent. Blotta misstanken om att man skulle använda sitt barn för att försöka föra in olovliga föremål eller narkotika är kränkande. Att ens anhöriga kan behöva genomgå närgångna visiteringar är också något man tror att klienterna upplever som påfrestande. I en fokusgrupp poängterade man att de anhöriga känner till vad som kommer att hända när man besöker en anstalt. De har fått information innan besöket om vad som kan komma till att hända. Det handlar om att "avdramatisera" situationen, som flera respondenter uttryckte det. Detta menar man att man kan göra genom ett vänligt tilltal och att inte uppträda hotfullt. Det ska vara en positiv upplevelse att träffa sina anhöriga. Andra sätt på vilka kränkningen kan minskas är genom att informera tydligt, men också att man, om en negativ situation uppstår, tar diskussionen direkt efteråt. I en fokusgrupp vid anstalt A diskuterade man också särskilt att det inte bara är det personliga bemötandet som är viktigt, utan också miljön. I de flesta fall är man inom Kriminalvården duktig på att tänka på hur man agerar, men ibland fallerar miljön. Det kan handla om att visiteringar sker i källarlokal med kalla gråa väggar. I fokusgruppen poängterade man att det är en fråga om resurser och att lokalerna inte är ändamålsenligt byggda för verksamheten. Respondenterna vid anstalt A diskuterade inte bara på vilket sätt visiteringarna kan uppfattas som integritetskränkande för de anhöriga, utan också på vilket sätt de kan uppfattas ur ett klientperspektiv. En del respondenter framhöll att visitationen skyddar klienterna från påtryckningar av medklienter att deras anhöriga ska tvingas ta med sig "saker in". Detta är något som man riskerar att bli utsatt för i synnerhet om man inte har hög status ibland de andra klienterna menar man.

Urinprov

Bland majoriteten av respondenterna på anstalt A uppfattades urinprover som den mest integritetskränkande av de företeelser som diskuterades i fokusgrupperna. Det fanns dock de som menade att de inte uppfattas som särskilt kränkande – att klienterna vet vad de kan förvänta sig på en anstalt. Efter ett tag blir också urinproverna mer av en rutin för klienterna. Att det dock uppfattas som väldigt jobbigt menar många är uppenbart och flera respondenter poängterar att många klienter vill få intyg ifrån psykiatriker för att slippa lämna urinprov nakna.

Det är framförallt nakenheten som respondenterna menar gör urinproverna svåra och att de uppfattas som kränkande. Som proverna utförs idag krävs överträdelser av klientens kroppsliga integritet. Att man dessutom är utlämnad och övervakad när man gör sina behov, vilket uppfattas som väldigt privat, bidrar också till att göra situationen väldigt jobbig för klienterna menar man i en fokusgrupp.

I flera av fokusgrupperna på anstalt B betonar man att urinprover uppfattas olika av olika klienter beroende på om klienten genomgår någon form av behandling eller inte. I de fall en klient genomgår en behandling för narkotikaproblematik blir urinproverna en del av vardagsrutinen. Mer påfrestande trodde man att klienterna på normalavdelningen uppfattar det. Flera respondenter uttryckte en sympati för klienterna och en förståelse för att det kan vara påfrestande att behöva lämna urinprover under de nuvarande förhållandena. En respondent menar uttryckligen att urinprover tillhör det värsta som en klient kan bli utsatt för. Precis som vid anstalt A trodde respondenterna att det är nakenheten och att behöva urinera under observation som bidrar till att det uppfattas som väldigt jobbigt. Det är i högsta grad en inskränkning av den personliga

integriteten menar man och det hade inte varit lika kränkande om klienten kunde ha gjort provet själv. I en annan fokusgrupp menar man att ett skäl till att en klient kan uppfatta urinprover som påfrestande är dennes bakgrund och erfarenheter, t ex tidigare övergrepp.

Vid anstalt B menade dock flera respondenter i olika fokusgrupper att urinproverna också uppfattas olika av klienter som inte genomgår någon behandling där urinprover utgör en del. Å ena sidan handlar det om vana, och att urinproverna blir en del av rutinerna. I en fokusgrupp menar respondenterna att visiteringen utav anhöriga är mer påfrestande för klienten, då urinproverna, till skillnad ifrån visiteringen av anhöriga, är en del av straffet och något som klienten själv måste genomgå.

Vid både anstalt B och anstalt A betonade man att urinprover uppfattas olika av klienter från olika kulturer. Ett återkommande exempel i fokusgrupperna vid anstalt A var problematik kring att muslimska män under ramadan inte får visa sig nakna. Att denna grupp uppfattar detta som väldigt kränkande menade man är självklart. I en fokusgrupp på anstalt B poängterar en respondent att klienter som är invandrare har mycket svårare att visa sig nakna, och upplever det därför som mer påfrestande.

Ett annat tema var att respondenterna trodde att urinproverna av klienterna uppfattas som mer eller mindre påfrestande beroende på vem som genomför provet. En annan svårighet som lyftes fram vid anstalt A var huruvida vårdaren är kvinna eller man. En del män har svårt för att det är en kvinna som övervakar, medan en del män har svårt för att det är en annan man. På anstalt B menade respondenter i flera grupper att klientens upplevelser delvis beror på vem som är med och tar provet och att såväl relationen till vårdare som hur denna agerar under ett prov är viktigt. Detta är dock inte något som klienten själv kan påverka.

Flertalet respondenter, såväl på anstalt A och anstalt B, gav uttryckligen stöd för att det behövs förändringar av procedurerna. I samtliga fokusgrupper på anstalt A poängterade respondenter att om det vore möjligt att använda annan drogdetekтив teknik som är lika tillförlitlig som urinprover skulle det innebära en otrolig skillnad för klienterna, men också för arbetsvillkor och arbetsmiljön som helhet. I tre av de fyra av fokusgrupperna på anstalt B påpekade man att andra metoder är önskvärda. Ingen ifrågasätter att vi vill kontrollera droger, utan förfarandet, poängterade en respondent. Fördelar som lyftes fram var att konflikter kan elimineras, att proverna skulle kunna genomföras mer effektivt, och det skulle innebära mindre ekonomiska kostnader.

Rumsvisitationer

Flera respondenter trodde att rumsvisitationer kan uppfattas som en inskränkning av den personliga integriteten. Rummet uppfattas personligt och utgör en väldigt begränsad sfär där klienten kan styra och kontrollera hur denne vill ha det. En del respondenter hade sympati för att rumsvisitationer kan uppfattas som påfrestande. Det finns dessutom klienter som är mer sensitiva än andra. Det är dock inte själva visitationerna av rummen som är påfrestande menade respondenterna. I samtliga fokusgrupper på anstalt A poängterade man att det inte är själva rumsvisitationen som sådan uppfattas som kränkande, utan hur den genomförs. Att en vårdare går igenom ens tillhörigheter menar man att de flesta står ut med, men det handlar om att ha respekt för klienten. Saker ska ligga där de ska, och det ska vara rent och snyggt efter en visitation menar respondenterna. Det är viktigt att inte ha sönder någon av klientens personliga ägodelar, utan man måste vara varsam. Denna bild bekräftas även på anstalt B, där respondenter i samtliga grupper menar att regelbundna visitationer av rummen inte uppfattas som särskilt påfrestande. Det är istället en del av vardagsrutinen, vilket man trodde förklarar varför man inte uppfattar det som så problematiskt. Istället är det framförallt när vårdare plockar ut sådant som klienten inte får ha i rummet.

I en fokusgrupp på anstalt B betonar man att huruvida vårdare plockar ut föremål ur klienternas rum inte borde vara problematiskt då klienten känner till vad hon får eller inte får ha på rummet. Istället menade man att de konflikter som uppstår kan bero på att klienten använder tillfället för att ventiler sin ångest, där det kan vara tillåtet att skrika av sig och vara förbannad på personalen. Vid visiteringarna poängterade man i en fokusgrupp att det är viktigt att det är lika för alla, och att detta

också tar bort upplevelsen av att en inskränkning uppfattas som personlig. I en annan fokusgrupp menade man dock att oklara regler kring inventarielistor och rumsskötsel skapar problem.

Vid anstalt A poängterade man att olika klienter också kan uppfatta delar av visitationen som mer eller mindre jobbig. Flera av respondenterna berättade om fall där man går in med hundar i rummen, något som uppfattas som väldigt jobbigt av muslimer, men inte av andra klienter. Det är viktigt att efter detta förse klienterna med rena sängkläder.

Skyddsvisitationer

Såväl vid anstalt A som vid anstalt B var majoriteten av respondenterna av uppfattningen att skyddsvisitationer inte uppfattas som påfrestande eller som en inskränkning av den personliga integriteten. De är en del av vardagsrutinerna. Vad som kan bidra till motsatsen trodde man dock är att skyddsvisitationerna innebär fysisk kontakt. Det är väldigt viktigt att vara professionell som vårdare poängterade flera man i flera fokusgrupper på anstalt A. Det handlar då om att vara tydlig och ha ett bestämt grepp när man visiterar en klient. Det får absolut inte uppfattas som en smekning eller som en sexuell handling. Det är också viktigt att lugnt och tydligt berätta för klienten vad det är man gör, i synnerhet när man behöver vara väldigt närgången. Samma problematik lyftes fram på anstalt B. Där menade man också att visitationerna kan användas som en ventilationskanal för klienten.

B – Moralfilosofisk Analys

Delresultat ifrån den moralfilosofiska studien finns publicerade i Tännsjös bok, *Privatliv* (Fri Tanke Förlag) och har tidigare inlämnats till Kriminalvården. En sammanfattning följer i korthet.

Hedersmoralen. Här tycks hedersmoralens regler skänka ett mycket starkt stöd för fångens privata rum. Om denna moraltradition blivit korrekt beskriven här så innebär den ju en generalisering till alla av gamla tiders vördnadsfulla behandling av adliga fångar. Fångar har samma rätt till respekt och till kontroll över sin offentliga bild som andra medborgare.

Rättighetsetiken Rättighetsetiken ger ett långt svagare stöd, kanske inget alls, för fångars rätt till personlig integritet. Rättighetsetiken har en speciell tanke om brott och straff. Enligt denna etik finns inga egentliga straff, om man med "straff" menar något brottslingen tillfogas på grund av att detta är något hon genom sin brottsliga gärning gjort sig *förtjänt* av. Rättighetsetiken ger emellertid var och en rätt att försvara sig mot angrepp mot den egna personen eller egendomen. Den ger också var och en rätt att uppdra åt någon, att upprätthålla detta självförsvar. Misslyckas självförsvaret, så att man blir av med egendom, har man rätt att få eller ta den tillbaka. Man har också rätt till kompensation för det man lidit, då man berövats sin egendom. I denna koncentration på offret, snarare än brottslingen, liknar den alltså hedersmoralen. Men det viktiga här är alltså inte att återupprätta något så abstrakt som offrets heder eller ära. Här talar vi om mer påtagliga, materiella ting. Offret ska ha sin stulna egendom tillbaka. Också rättssubjekt får utsättas för våldsam behandling, om detta är en förutsättning för att hennes rättighetskränkning ska förhindras eller för att restitution i efterhand ska kunna komma till stånd. Det är särskilt den senare aspekten som är av vikt inom den s.k. Kriminalvården. Rimligen kan man med stöd av en sådan lära hävda att brottslingen förverkat viktiga aspekter av sin rätt till en privat sfär.

Autonomitanken Ett sätt att försvara tanken om autonomins egenvärde, är att bygga på Immanuel Kants stränga pliktetik. Denna inrymmer också en speciell lära om brott och straff. Brottslingen straffas enligt detta synsätt för det hon har gjort. När hon straffas får hon vad hon *förtjänar*. Syftet med straffet är *tillbakablickande*. Straffet må ha avskräckande verkan i framtiden, och det är förstas inget fel, men syftet med att utmäta det får inte vara framtidsinriktat. I denna tradition finns det inte någon principiell gräns för hur långt samhället får gå i sin övervakning av en brottsling, men det är ändå viktigt att hon behandlas på ett sätt som inte hindrar henne att handla autonomt. Nu syftar ju straffet i själva verket till att återupprätta brottslingen, som en likställd medborgare, sedan hon sonat sitt brott. Hon måste ges en möjlighet att bättra sig och leva ett autonomt och rättskaffens liv. Hennes möjligheter att göra detta får inte skadas. Hennes möjligheter till autonomt handlande får inte fråntas henne.

Utilitarismen Jeremy Bentham, som först pregnant formulerade utilitarismen, är berömd för sitt Panopticon, en tänkt inrättning som bl.a. skulle kunna fungera som fängelse. Det är svårt att se att det finns några principiella gränser, om utilitarismen tas till utgångspunkt för vår bedömning, för hur långt samhället/Kriminalvården kan gå i sin övervakning av personer som är föremål för straff. Kan man inte invända att kränkningen av brottslingens rätt till en privat sfär måste vara kontraproduktiv? En sådan kränkning kan bara skapa ressentiment, hämndlystnad och vrede, kunde man tänka. Om så är fallet, bör samhället förstås visa återhållsamhet.

En ytterligare artikel har författats (William Bülow). Resultaten från denna studie har presenterats vid Forth Annual Dutch Conference in Practical Philosophy, i Eindhoven, 2-3 november 2012 och är under granskning för publicering. I korthet argumenterar vi (Bülow) för att flera etablerade filosofiska straffteorier (konsekventialism, retributivism och straff som moralisk fostran) implicerar att begränsningar av kriminalvårdsklienters personliga integritet inte bör ses som en del av straffet, utan bör uppfattas som en olycklig konsekvens därav som bör minimeras.

DISKUSSION

Klienters personliga integritet och Kriminalvårdens uppdrag om att minska brottslighet och att öka samhällelig trygghet står inte sällan i konflikt. Exempel på handlingar och bestämmelser som begränsar klientens personliga integritet tillhör vardagen. På såväl anstalt A och anstalt B är respondenternas uppfattning att klienternas möjlighet att värna om sin personliga integritet är väldigt liten.

Vid sidan av de begränsningar som uppstår p.g.a. Kriminalvårdens egen verksamhet lyftes också fram där klientens möjlighet till att värna om sin personliga integritet gentemot medklienter. Särskilt märkbart var detta vid anstalt A, där majoriteten av respondenterna menar att detta uppfattas som en större påfrestning för klienten. Som klient menade flera respondenter att det är viktigt att upprätthålla 'en fasad' och att spela 'en roll'. Som klient måste man leva upp till de förväntningar som andra klienter har. Dessa förväntningar är påtryckningar som inte går att undgå, särskilt då man inte har mycket möjlighet att dra sig undan menade flera respondenter. I relation till detta menar man att inläsningen ofta uppfattas som en befrielse.

Ett genomgående tema i fokusgrupperna var att många av begränsningarna av klientens möjlighet att värna om sin personliga integritet uppfattas som mindre påfrestande om de utgör en del av vardagen. Är klienten van vid visitationer och urinprover så uppfattar man också detta mindre påfrestande menade respondenter såväl vid anstalt B som vid anstalt A. Än mer trodde respondenterna att klienterna själva är medvetna om begränsningarna av sin personliga integritet och att de har förståelse för varför de måste genomgå kontroller. Mot bakgrund av tidigare forskning bör dock dessa utsagor tas med varsamhet och behöver inte överensstämma med klienternas perspektiv. Enligt Richard Lippke kan den brist på personlig integritet och genomgående kontroll som en klient kan uppleva under en anstaltsvistelse komma att påverka denne på flera olika sätt och ta olika uttryck. En del kan helt enkelt göra uppror mot det på sätt som kan vara självdestruktiva. Andra kan komma att gradvis internalisera föreställningen att de inte förtjänar en bättre behandling. I det senare fallet kan inte klienters tystnad tolkas som att olika procedurer är acceptabla eller att klienten har förståelse för dem.

Även om personlig integritet ibland måste träda tillbaka till förmån för säkerhet och trygghet så går det att underlätta och förmildra procedurer där den personliga integriteten får ge vika. Det finns en medvetenhet om olika former av problematik hos respondenterna. I flera fall uppfattas flera scenarier, framförallt urinprover och visitationer av anhöriga, som väldigt påfrestande. Många respondenter påpekade att det är viktigt att närgångna visitationer genomförs med respekt för individen och på ett professionellt sätt. I en del fall önskar man dock mer övergripande förändringar. Vid sidan av förfaringssätt är också miljön viktig menade respondenter på anstalt A och mer ändamålsenliga lokaler är önskvärt. Exempelvis vid visitationer av anhöriga bör den anhöriga känna sig välkommen, även då visitationer måste genomföras. Detta har direkta implikationer för Kriminalvårdens verksamhet.

Den bild som ges stämmer också väl med hur Easton (2011) uppfattar genomförandet av kontrollåtgärder och säkerhetsarbete. Respekt för den enskilde och att kontrollåtgärder genomförs på ett rättvist och respektfullt sätt är i sig självt en del av säkerhetsarbetet. Det är alltså inte helt uppenbart att respekt för klientens personliga integritet och säkerhet måste stå i konflikt, eller att det ena måste ge vika för det andra. Detta går också att anknyta till den brottspreventiva synen på straff som Kriminalvårdens verksamhet och vision harmonierar med. En slutsats i den moralfilosofiska analysen var att konsekventialism (t.ex. utilitarism) inte implicerar några principiella gränser för hur långt Kriminalvården bör gå i sin övervakning av personer som är föremål för straff. Å andra sidan bör samhället visa återhållsamhet om en omfattande begränsning utav kriminalvårdsklienters integritet skapar ressentiment, hämndlystnad och vrede. Utifrån en brottspreventiv syn på straff kan därför respekt för klienters personliga integritet ses som en viktig del av kriminalvårdsarbetet.

Av de scenarier som diskuterades vid fokusgrupperna var urinprover det som man trodde var mest påfrestande för klienterna. Som proverna utförs idag krävs överträdelser av klientens kroppsliga integritet, och det är framförallt det som gör att proverna uppfattas som påfrestande. Hur påfrestande ett urinprov kan upplevas är individuellt, och såväl kultur och klientens bakgrund är bidragande orsaker. Det fanns ett utbrett konsensus bland respondenterna att urinproverna bör bytas ut mot annan drogdetektiv teknik. Härom finns idag forskning relaterad till svensk kriminalvård. Ett exempel är Projekt Blå, där produkten Biosens D testats. Tekniken fungerar i korthet så att provet (t.ex saliv eller svett) där man söker efter droger hettas upp och möter en sk biocell som innehåller ett ämne som reagerar mot den misstänkta drogen. Testresultatet presenteras på en display direkt efter att provet genomförts (Dahlin 2010, Beck 2010). Utifrån respondenternas uppfattningar om urinprover, och de förutsättningar som idag finns för att ta fram ny teknik som är mindre integritetskränkande, är det väldigt angeläget att fortsätta ansträngningarna med detta.

Den empiriska studien har dock flera begränsningar. Dels är den begränsad till kriminalvårdsanställdas perspektiv. En studie om personlig integritet och straff där även klienternas perspektiv tas i beaktande kan ge ytterligare kunskap och åskådliggöra fler uppfattningar och svårigheter.

En annan begränsning är urvalet av deltagare. Dels är det totala antalet deltagare, som så brukar i kvalitativa studier, litet. Det går inte att dra generella slutsatser om hela Kriminalvårdens verksamhet utifrån 8 fokusgrupper, även om grupperna var heterogena vad gäller kön, ålder, arbetsuppgifter. En begränsning är att studien genomfördes vid två anstalter. Det är inte omöjligt att arbetsmiljön och kulturen kan se olika ut på olika anstalter, särskilt när det rör sig om andra säkerhetsklasser än de som har berörts i denna studie.

Fokusgrupperna fokuserade enbart på ett begränsat antal scenarier. Flera andra exempel är tänkbara, så som fall där kriminalvårdare uppträder i uniform medan de följer klienter till läkarbesök, eller hur man uppfattas deltagande i olika behandlingsprogram. En mer omfattande studie skulle därför ha kunnat belysa och åskådliggöra flera tänkbara scenarier.

Begränsningarna i denna studie öppnar dock upp för ytterligare fördjupning och förslag på ny forskning. I flera av fokusgrupperna framgår tydligt att respondenterna har ett engagemang och intresse för att bättre kunna värna om klienternas personliga integritet. Under projektets gång har strukturen för en enkät utformats där både kriminalvårdspersonal och klienters uppfattningar om personlig integritet kan åskådliggöras. Detta är en naturlig fortsättning på den fokusgruppstudie som här ovan har redogjorts för och någonting som vi hoppas kunna genomföra.

KRIMINALVÅRDSRELEVANS

Den begränsade forskning som finns visar på att det saknas en fördjupad diskussion om integritet och straff. Detta är olyckligt med tanke på de svåra avvägningsproblem som anställda inom Kriminalvården ofta står inför – inklusive hälso- och sjukvårdspersonal. Projektet har bidragit med fördjupad kunskap om hur och varför centrala värden som säkerhet och integritet bör viktas och kan också bidra till att konkretisera vad som förstås med en kränkning. Projektet har också bidragit med kunskap om hur anställda inom Kriminalvården faktiskt upplever sina möjligheter att skydda interners integritet och om Kriminalvårdens vision och värdegrund utgör ett tillräckligt stöd.

Mot bakgrund av de resultat som presenterats här föreslår vi att diskussioner om relationen mellan personlig integritet, straff och kriminalvård bör ges större utrymme i utbildningar för kriminalvårdsanställda. Flera förslag på praktiska förändringar för att skapa ett bättre arbete med klienterna där deras integritet respekteras har också belyst i projektet, framförallt i fokusgrupperna. Till dessa hör att medvetenhet kring förfarande vid exempelvis visitationer är viktigt. Nya former av drogdetektiv teknik testas idag och det skulle kunna eliminera integritetsinskränkningar som idag krävs vid urinprover. Dessutom bör miljö där exempelvis visitationer av anhöriga sker göras mer ändamålsenliga i fall där det behövs.

REFERENSER

Tryckta källor

Easton, Susan. 2011. *Prisoners' rights: Principles and Practice*. London: Routledge.

Falls-Corbitt, Margaret. 1989. Privacy in prison: a moral evaluation in *Freedom, equality, and social change*, Peden, Creighton (ed.), *Studies in Social and Political Theory*, pp. 312-323.

Lippke, Richard. 2007. *Rethinking Imprisonment*. Oxford: Oxford University Press.

Wibeck, V. (2010) *Fokusgrupper: Om fokuserade gruppintervjuer som undersökningsmetod*.

Quinn Patton, M. (2002). *Qualitative Research & Evaluation Methods* (third edition)

Tännsjö, Torbjörn. 2010. *Privatliv*. Stockholm: Fri Tanke Förlag.

Beck, Olof. 2010. *Utvärdering av möjligheten att utföra drogtestning av utandningsprov*. Kriminalvården.

Internet

Dahlin, Fredrik (2010). Projekt Blå: Operativ utvärdering av nytt system för drogtester i Kriminalvården. Hämtad från:

http://www.kriminalvarden.se/upload/Informationsmaterial/Projekt_Bla.pdf. [2013-01-14]

”Bättre ut – Kriminalvårdens vision och värdegrund”, Kriminalvården, Norrköping, 2007.

http://www.kriminalvarden.se/upload/om_kriminalvarden/dokument/Visionen_webb.pdf

APPENDIX

Intervjumall Fokusgruppsintervjuer

Intervjuerna med fokusgrupper är indelade i fyra steg, i vilka nyckelfrågorna är centrala. De första två stegen är introduktioner till ämnet och syftar till att fokusera samtalet och diskussionen.

Öppningsfrågor

Vad är personlig integritet varför är det viktigt?

Är personlig integritet viktigt i kriminalvård?

Har ni upplevt att ni, i tjänsten, behövt utföra handlingar och åtgärder som klienterna upplevt som integritets överträdelser?

Är sådana handlingar vanliga?

Upplever ni att det finns det skillnader i olika klienters syn på integritet?

Hur stor är förutsättningen för klienterna att kunna vara privata på en anstalt?

Introduktionsfrågor

Kan ni beskriva typiska situationer där klienternas integritetsintressen och Kriminalvårdens mål om brottsreducering – så väl under anstaltsvistelsen som i samhället i stort – hamnar i konflikt?

Hur brukar ni hantera sådana konflikter?

Upplever ni att överträdelser och inskränkningar av klienternas personliga integritet kan motverka det vårdande och rehabiliterande syftet?

Nyckelfrågor

Stimulus-material (se bilaga).

Avslutningsfrågor

Finns det fall då en annan organisation eller andra resurser kan bidra till att upprätthålla klienternas personliga integritet?

Finns det något som ni vill tillägga?

Har vi fått med allt?

Stimulus-material (Nyckelfrågor)

Hur resonerar och tänker kriminalvårdsanställda kring följande scenarion?

Upplever klienterna integritetskränkning när anhöriga visiteras?

I en del fall behöver klienternas anhöriga – och även barn till klienter – att visiteras grundligt innan besök med klienter. Det kan handla om att den anhörige får ta av sig naken. Visiteringen är en del av de säkerhetsåtgärder med vilka insmuggling av vapen, droger, mobiltelefoner och dylikt till fängelset förhindras. Utifrån klientens perspektiv kan det vara försvarbart att en själv behöver genomgå visiteringar av detta slag, men inte att deras anhöriga ska behöva genomgå dem. Det kan uppfattas som kränkande.

Upplever klienterna integritetskränkande behandling vid drogtester – säkerhetsprocedur när man behöver kläs av och urinera naken under observation utav vårdare?

Drogtester är en del av vardagen för många som avtjänar ett fängelsestraff och i många fall handlar det om att behöva göra drogtester flera gånger i veckan under hela strafftiden. Testerna ges i form av urinprover. Klienten behöver klä av sig och urinera naken medan denne observeras av personal. Denna säkerhetsprocedur kan uppfattas som integritetskränkande av klienterna.

Upplever klienterna att visiteringar utav deras celler kan vara kränkande?

Visitering av klienters celler sker dagligen och slumpmässigt. I de här fallen söker kriminalvårdare igenom klientens cell i säkerhetssyfte, för att minska förekomsten av narkotika, undvika vapen etc. På samma gång är cellen klientens privata sfär, där denne har privata ägodelar och får påverka inredningen.

Upplever klienterna att slumpmässiga skyddsvisiteringar kan vara kränkande?

Skyddsvisitationer av klienter sker dagligen, t.ex. innan och efter dagsverket. I samtliga fall genomsöks klienten efter farliga redskap och proceduren motiveras utifrån ett säkerhetssyfte. På samma gång kan det uppfattas som kränkande att någon visiterar en.

Kriminalvården

www.kriminalvarden.se
601 80 Norrköping
Telefon 077-22 80 800
Fax 011-496 36 40